4)

AUTORE GIORGIO AUSENDA

I FAC DA LA CAMPAGNA

Cuma va drée i fac vün drée a l'òltru

Al mè Pa da jenàr, un pùu dal dì e 'n pùu la sira, al preparàwa tüc i mánik par i fèr da la campaña, al mánik da la sapa pinína da sapà i pataáti, al mánik da la sarcèla che l'è par binày, al mánik da la wànga par wangà 'l camp, preparàl par métt jó i patáti, quél dal sapìn a düü còrni par sapà l'òrt e 'l sapìn cunt un còrnu sól par ciapà i trapüshée. Quan' che y a vedéwa a tra sü la tèra, al za fermàwa 'ndrée 'n tuchét cunt in mán al sapìn prunt. Péna che'l sa muwéva, "póm", peshtàwa jó e tiràwa fö 'l trapüshée. A l'éwa bráwu 'l mè Pa da ciapà i trapüshée, al na zhbagliàwa mai wün.

Sa mundàwa 'l pràa, quán' che l'éwa nay wìa. Preparàwa i mánik da rànza, regulàwa i reshtéi, ecc.

Al crumpàwa jèrli e barlàsh, fay dal 'Maya can'. I jèrli y a fàwa anca 'l Batishta Cecóna da Shcaria.

I barlàsh y a fawa 'l 'Maya can', y ga ciamawa quél zòpp lì. Al zó nóm al su miña parchè l'ewa furèsht. Y diséva che l'éwa da Lanz, ma lüü 'l gh'éwa un parlà differént.

D'invèrnu, da jenàr, che l'è quasi sémpru bèl al témp, al mè Pa al nava a shtreppà i shük [ceppi delle piante] in dal pràa, e quánt al tiràwa fö i shük e reshtàwa al böc, al ma fàwa purtà la cul jerlét la jèra che mundàwum i pràa, che l'éwa la jèra di trapüshée. Al metéwa i sass in dal böc, che è quìi sass che büta sü 'l trapüshée, par shtupà 'l böc, parchè dòpu sa fa 'l pràa bèl gualìf [livellato]. In dal shtreppà i shük al truwáva sémpru tánti lümàk cun sü 'l cuwèrc e y a purtàwa a ca.

I trapüshée y fawa 'na mòta da sass e sa pudéwa pìü tayà 'l fée. Mi e 'l mè Pa metéwum jó i shepàsh da l'èrba e quarciàwum al böc e fàwum un bèl pràa gualìf.

In febràr al regulàwa magàri i casìn al fàwa sü 'na tremèza par tiñì dént la föya, la shtrám, la sa rumpéwa sémpru anca quéla lì. Febràr l'éwa 'n més che y pusàwa 'n pùu anca i cuntadìn.

Dòpu da marz al mè Pa 'l diżéwa, al nawa la sìra, che l'ewa drée a na 'n léc, a guardà fö 'l ciél: "Hém da cumincià dumán da na a fa 'n quai còss in campáña. L'è serén, serén, cum'è 'n crishtàll, al

prumétt emò 'na bèla jurnàda. Dumán matìna léwum sü e gh'hém da na là al Dòss a cumincià a arà 'n quai camp". "Ma si cumincém, parchè büsöña tiñì da cünt 'n pùu 'l témp di jurnàt 'n pu béi parchè y è pok. Parchè ta'l sée che "marz a l'è 'na baltròca, un dì al piöf e l'òltru 'l fiòca". "A l'è l'alegrìa di pashtùu che 'n dì 'l piöf e l'òltru gh'è fö 'l zùu". Cum'è da dì che l'è matt.

Al mè pòru Pa al cuminciàwa da marz, che'l sa setàwa jó sótt al purtighét a shquadrà i zòcur e na fàwa jó tánti para che ga n'éwum par tüt l'ann, pö 'l peshtàwa i cucói da carlón (la shpiga dal carlón quan' che l'è wia la grana) par i béshti, e y a cundìva cunt al panèl da linùša che sa crumpàwa là dal Zòla, che l'éwa 'l murinée. Gh'éwa miña da lín chi, nüm sa nawa là a crumpàl e pö sa ga dàwa ai béshti. Sa fawa 'l bevarón e pö dòpu al sa cundìva cum'è a fa la páshta sücia. Y ga la metéwa sü sura i cucói e y reshtàwa béi mažaràa che la matína quan' che ai cinq ur sa nàwa a la casìna cun la lentèrna a regulà i béshti, sa purtàwa sü düü sedéi e y sa ga dàwa là da manjà. Sa shparmìwa [spargeva] 'n brash da fée, parchè al fée l'e'wa sémpru 'n pu shcàrs e cunt un pùu da rügàsh al za tiràwa là. Al mè Pa l'éwa fay anca 'l tàiya-pàya. E 'l dòpu mizhdì d'invèrnu, quai wòlt al nawa sü lì drée ai dó ur dòpu manjàa a tridà paya, e anca quéla la sa cundìwa e la serwìva da manjà par un pàsht. Un pàsht al dì da quii rügàsh lì.

Mi, la mia Mamm e i mée fredéi lawuràwum la campáña parchè ga n'éwum tánta: vintiquàtru pèrtik a Shaga, quaranta dó a la casìna dal Dòss, anca la furnàž da rént al punt da Lügañ [prima da riwà al Paravìs gh'è quél punt che y ga ciama Lügañ]. La mia Mamm la cercàwa i furnažée parchè y veñéwa a fak i quadréi e dòpu la cargàva la furnàž. Un'indüstria l'éwa. In autüna y cargàva la furnàž [vedi 'Mishtée di óman'].

In marz sa cuminciàwa. Sa netàva i mòtt da trapüshée [talpe]. Al mè Pa al metéwa jó fèr da trapüshée.

Al za metéwa sótt, al fèr, sótt a la tèra 'n dúwa gh'éwa 'l böc che l'ha bütàa sü, che'l trapüshée l'ha miña da vedé 'l ciàr, se no al va miña dént. Al fèr da trapüshée al za métt jó ishì: par téndal sa shküsha jó na mòla e sü la mòla gh'è sü düü curnìn. Al trapüshée al rüza la tèra par pasà. Quai wòlt a gh'è da quìi gròss véc che y è fort e y tira drée, i rüza parchè y crét da pudè desfeshàss da quel ròp li e y rìwa föra sura 'l pràa e y rèshta lì cunt al fèr al còl. Y è béi i

trapüshée: y ga'n velüü par pèll. Chi a Shcaria a gh'éwa wün che y ga ciamàva al ciapa-ràtt, e 'nvéci al ga dumandàwa ai jént se y la lasàva na dént in di sö pràa a métt jó i fèr. L'éwa da Cermenàa quél ómm lì. Dòpu al z'ha maridàa chi a Shcaria. Al ciapàwa i trapüshée, pö y a pelàwa, al teñéwa i pèll, y a secàva. Dópu y a vendéwa. Al gh'éwa quél che'l ga crumpàva i pèll, che'l fava i pelìc par i dónn. Una pelìcia da trapüshée, ma che bèla, la cushtàwa càr. S'wa ja maridàda, sa tràta dal '42 in guèra. Tüc i dì na ciapàwa quíndas, desdòtt, vìnt. Oñi fèr sa metéwa jó un léñ ishì.

Gh'éwa na shùra che la shtàwa chi visìn al Bèl, la ca a la fin da la salìda. Shta shùra la veñéwa jó a Mésa cunt'una tuséta e la gh'éwa sü shtu pelìcia, e lüü 'l ma diżéwa: "Che la shtaga 'ténta che la pása jó a viñì jó a Mésa a Shcaria, e la ga sü 'na pelìcia da trapüshée". E büsöñàva pròpi vedéla, che belée che l'éwa. E dòpu mi e la mia Mamm: "Sha che vém sü a la finèshtra a vedéla, ch'è jemò sunà 'l tèrz e dèss l'è sha" e wedéwum quéshta dóna. Ecu, l'è emò da quìi témp che y üsàva i mànik làrk. La reshtàwa négra: "Y è négri i trapüshée, a l'è 'n velüü. Büsöña vedé che belée na pelìcia da trapüshée". E dòpu al ma dumandàwa: "L'ha víshta?" "Si, l'e' pròpi bèla" "L'è fórsi fàya da quìi trapüshée che ciápi mi, parchè gh'è anca di òltri che ciapa i trapüshée". I nös che'l ciapàwa 'l mè Pa, y a bütàwa via. Ai témp dal mè Pa a gh'éwa no al ciapa-ratt, l'ewa miña nemò riwàa quel ómm lì. Ma tüc y la ciamàwa da métt jó i fèr in di sö pràa, che'l fàwa miña 'n témp a métay jó.

Ma dòpu è riwàa 'n ùrdin che y g'ha pruibìi. A ga n'éwa pi̇ü da trapüshée che y è ishì ütil a la campàña. L'è parchè y a fa sü quii mòtt da tèra e i büta sü tanti sass, e 'lùra quan' che sa séga sa rüina la ránza. E 'lùra i cuntadìn y a wuréwa miña. Quan' che y a ciapàwa, al mè pòru Pa al diséwa: "Guarda, ma rincréss che t'hu cupàa, ma ta ma fée ciapà rábia parchè ta bütat sü i sass quan' che séghi ta ma rüinat al fil da la ranza, e 'lura: vann pòrcu!" e la bütàwa via.

A gh'è anca i gatt che y la ciàpa. Quai wòlt al mè Pa, intant che'l pusàwa la primawéra, al töghéwa sü la sarcèla i' shpala e 'l nawa a fa 'l ǰir da la Shaga e dal Praa. Prima da sótt, pö da sùra, e pö dént in mèz. E 'l rivàwa sémpru sha lì a la casìna che'l ga n'éwa sha sémpru düü o trii da trapüshée. La primawéra y büta sü anca lónk a la jurnàda, quan' che'l <1-3> riwàwa la 'n d'un quai sit, che'l

wedéwa che l'éwa drée a büta sü, al za fermawa 'n pùu da pus 'n dùwa'l teñéva sü la sarcèla 'n aria e shtawa lì sushpés ishì cun la sarcèla, parchè al trapüshée a l'è fin d'uréja. E 'lùra büsöña che'l shpécia 'n pezét a pikà jó, parchè se'l sént un frecasìn al cambia shtrada. Ilùra 'l mè Pa al fàwa: "Cìtu, cìtu" e quan' che'l vedéwa al trapüshée che'l bütàwa sü, al ga fawa "Póm" e 'l bütàwa jó la sarcèla ishì. Parchè i trapüshée y ga wét miña. Quan' che'l tiràwa föra la sarcèla, lüü 'l cercàwa da shcappà, ma 'l mè Pa prunt cun la sarcèla ga dawa na sarcelàda sül müsu e lüü 'l rehstàwa lì. E dòpu 'l nàwa a jirà la campaña quel mumentìn che'l gh'éwa da pasà, e na purtàwa sha sémpru trìi o quatru. Al diséwa sémpru cun la mia Mamm: "Védat che sum miña nay par nagótt. Un pùu da casha l'hu faya, e quishti chi gh'è p[i]ü, e se shtawa chi cui dénc in bóca, quishti chi y na trawa sü sètt o wòtt da müc da tèra ura da dumán matìna".

Y è brüt i trapüshée, y g'ha quìi manàsh shtòrt ishì, pròpi man cum'e' i nös, e pö 'l müsu güz.

Al mè pòru Pa ga piažéwa a na a ciapày. Al metéwa jó i fèr da trapüshée. Tiràva via la tèra, pö y a'nfilava dént 'n d'è che gh'è 'l böc. Na metéva jó 15 o 16, al metéva un sasét in shíma a la mòta, o anca 'n leñét ishfilzàa jó. Al na ciapàwa tanti prima da na i' Zhvìzera in febràr. A febràr al cuminciàwa a na föra se l'éwa miña jelàda la tèra.

In marz sa preparawa i cam' di patati. Y wangàwum. Sa teñéva 'l reshtèl da léñ cunt un tridénc in duw'è che gh'éwa 50 ghéi d'un dénc a l'òltru e sa tiràva i rìk. Cun la sàpa sa metéwa jó i patáti, sa ga nàwa drée a la rìga dal reshtèl, taiyàa tré setiman prìma. Büsöña che la féža la sia sücia e pö la sa métt jó cul tay in jó e la shíma 'n sü.

La ferìda la ga da véss sücia prima da métal jó. E 'l tay métal jó vèrs a la tèra cun la shíma wultàda 'n sü. La Mamm l'éwa sempru lì a vedé che 'l patáti füss metüü jó bée.

Tra marz e aprìl ga wuréwa da mundà i pràa, mundày e reshtelày tüc, tra fö i trapüshée, catà fö i sass e zhbátt al ledàm in dùwa 'l gh'éwa sü parchè da par tüt sa ga riwàwa miña a 'ngrasày. Quél che 'ngràsi quésht'ann a l'ingrasàwa miña l'an che véñ.

Quán' che l'éwa sha la metà marz, la mia Mamm la diżéwa: "Adès lásum lì i càmp d'arà drée ai patáti, è püsée necesàri che waga a sapà 'l furmént. Y è mishtée da dónn quìi lì, miña da óman".

Aràwum i camp da métt jó i patáti e 'l carlón quìi grant [più di ca. 5 X 10] e quìi pinìn y wangàwum. Al ràa [aratro] l'éwa fay a wánga, l'éwa grant cum'è dó wànghi. Chi 'l gh'éwa do manésh da fèr e da 'nanz al gh'éwa un ròp da fèr cum'è 'n anèl da fèr e lì ga tacàva dént i cadén di düü böö e pö a gh'éwa l'ómm o 'l fiöö da 'nanz a menà i manzutéi par miña lasàl na fö dal sólk dal camp, che duwéwa véss dríz al sólk. Gh'éwa un ómm da drée, al Jelpìn, che l'éwa 'l padrón dal ràa, e quél al teñéwa 'l ràa dríz e 'l wusàwa cui manzutéi da 'nànz e lur y nàwa. Chi a Shcaria ga n'éwa damò düü ràa, parchè y cushtàwa mòt da sòlt e ilùra i jént y sa 'mpreshtàwa. Y dižéwa "Dumán ma 'mpréshtat al ràa, se ta'l dupérat miña?" E ilùra y ga dàwa 50 ghéi par al cunsüm, parchè y la teñéwa wia un pára d'ur a arà.

Pudéwa miña tiñì i böö tüc i famìgli parchè y cushtàwa püsée i böö, ga wuréwa da dak püsée da mayà e bevarón püsée bón parchè lur y lawuràwa da pesànt, miña cum'è la vàca che va a fa nagótt tüt al dì, la va damò a mayà.

Quan' che l'éwa finìi da sapà 'l furment, la turnàwa 'n drée e nàwa a wangà. Sa nàwa magàri sü a Ursaröö e la finìwa magàri i camp sü là che ga n'éwa sü düü o trìi e la ga diséwa cul mè Pa: "Shtasìra a trìdi i patáti e dumán matìna a vém sü e y métum jó, parchè Ursaröö 'lè 'n sìt sulìf, che anca se veñ la pruìna, sü là y la sén' miña".

Ura da la fin da marz y finidéwa a preparà i camp da carlón e 'l campèl par i vérz, par i bròcui, 'nzóma príma da 'nzunnà l'òrt. Par Venerdì sant y 'nzunnàwa sémpru l'òrt e y metéwa jó 'n pùu da tüt.

Príma da métt jó i patáti a 'nzunnàwum al campèl di vérz e bròcul un pùu shchiwàa dal fréc. Dòpu, da mac, y sa shtrepiànta föra wüna par wüna in jir al camp dal carlón. In d'è che tiràwum föra i vérz par piantáy in jir al camp dal carlón a piantàwum dént la piànta da bròcul. In d'è che y éwa shpéss y tiràwum föra e y piantàwum jó ishì.

L'òrt sa metéwa jó la setimána sànta, al Venerdì sànt. Preparàa wangàa, bèl e prùnt. Sa 'nzúnna a la lüna da marz, anca se la véñ in aprìl. Parchè di wòlt l'è ishì, nèh, cui lün, y rèshta 'ndrée. L'è par quél che y dìs: "Sém indrée cui lün" quan' che veñ la Pàshqua tardi e 'na quai wòlta fa fréc. Pò miña véss Pashqua se l'è miña pienilünio da marz, parchè y ha 'mbalzamàa 'l Ziñur cul ciàr da la lüna e l'éwa 'l plenilünio da marz.

Inzalàta cicòria, 'rizza', indìvia, ay, shigóll, shigulìn dal maz da quìi y manǰàwum présht, péna che y veñéwa sü, y éwa gròss emò 'n dì, ma y éwa d'una buntà, caròtul, còsht, züchìn, da tütt inzóma, predesée, sèllar [sedano]. La suménza la sa crumpàwa da quii che y nàwa 'n ǰir a véndala. Hém pruwàa a mét jó i fàf ma chi 'shì a l'è trop fréc e y véñ miňa.

Quan' che y patáti y éwa wòlt déz ghéi (patáti da quaranta dì), sa nàwa 'n dal camp, sa sapàwa via l'èrba catìva, la curijöla, l'èrba dal pè róss, la cenerìna, la ménta salvàdiga. Anca 'l carlón e anca l'òrtu, quésht un pùu príma, quan' che sa vedéwa a péna i piant che y éwa emò pinìn, pinìn. Quan' che y éwa sapàa y veñéwa sübat béi wòlt. La mia Mamm la diséwa: "Parchè y tögum fö da la miséria". Tüc i jént y lawuràwa la campàña.

Al carlón büsöña miňa métal jó cun la jurnàda che gh'è dént la *ere* parchè se da no al ciàpa la *mura* e rèshta tüc i shpìk difetàa. I marcìss sü la shíma.

Sa vangàva in d'un dì, sémpru cui zòccur. A 21 ann al m'ha crumpàa i prim shcarp.

Büsöñava shpeciä un dì senza l'ère: lünedì, juwedì, sàbat, miňa la duméniga, guai, l'ewa pecàa. Se 'l za 'nzunnàva in di dì cun l'ère al ciapava la mura sü la shíma di shpìk. Veñéwa 'l carö, l'è cum'è na farina négra, y la manǰava i burdòk e y lasàwa lì shtu farìna négra.

D'aprìl al cuminciàwa a preparà i canàul par i béshti. Quai d'ün che éwa 'n pùu rótt a y a shcartàwa e la süshtitüìwa cun wüna nöwa da quìi che'l fàwa lüü. Ma regòrdi p[i]ü cum'è che'l sa ciamàwa quél òli che y a unǰéva quán' che y éwa nöf, príma da métagal al còl. Che quésht al sucedéwa da maĉ quan' che sunàwa 'l pashtùu, al trìi da maĉ. A quìi nöf al ga metéwa dént la ciòca 'n pùu püsée bèla parchè gh'éwa dént la canàula nöwa. "Al brunzìn al ga la tàcum là a la Rusìn parchè a l'è 'na bèla wàca". E la tacàwa là cunt una curéja da pèll. Quai wòlt y ga taiyava la curéja e y ga töghewa föra 'l brunžìn, parchè l'ewa bèl. Da ladri ga n'è sémpru shtay, poh.

La ciòca l'ewa 'na ciòca e 'l brunzìn l'éwa cum'è 'n ciuchìn redunt. I ciòk y sa crùmpa. Al za che gh'è dent al baténT che l'è 'n ciòo rewultàa? Oñi d'ün al g'ha 'l zò són, parchè quél che fa la ciòca al shta miňa lì a vedé se y batt tüc ishtéss. Nüm ga tacàwum

sü 'l brunzìn a la Rusìn, che la sa shtimàwa, che la fàwa sunà e l'éwa quéla che 'nzeñàwa la malga ai béshti che gh'éwa sha da drée. In aprìl gh'éwa miña da fa tanti mishtée 'n campàña parchè y éwa jemò 'nviàa tüc i lawurà. Al mè Pa 'l diżéwa: "D'april büsöña durmì parchè: "Aprile, dolce dormire" e la piujerèla d'aprìl che la fa durmì parchè par sòlit al més d'april l'è 'l més da l'áqua, e l'è ben visht da tüc, quel més che'l piöf parchè sa fa tanta ròba 'n campaña.

I patáti sa sapa d'aprìl, vers a la metà. Par al 29, 30 da marz, sa cuminciàwa a preparà e wangà i camp dal carlón. Però quél al za metéwa jó damò d'aprìl, parchè 'l carlón l'è püsée delicàa che i patáti e büsöñawa miña métal jó in d'un dì che gh'éwa dént l'ère. Guai se 'l za metéwa jó in quìi dì parchè 'l ciapàwa tüt la mùra. Sa metéwa jó gràna par gràna: 'na sapàda e 'na gràna a déz ghéi l'ün da l'òltru. Dòpu, quan' che sa sàpa, se l'è shpéss püsée da 40 ghéi, al sa shtrépa föra. Quél lì che sa shtrépa al tridàwum jó bèl fin par dàgal da manĵà ai galìnn cun la crüshca da carlón. Quéla da furmént ga n'éwum mai asée da dak ai béshti che quéla la fa fa 'l lac e ilùra la teñéwum par i vàk da láċ.

Al dì da Santa Cruż, trìi da maċ, a nàwum a métt jó i fażöö. La mia Mamm la curéwa tütt al dì par inzunnai inturnu a tüc i camp e anca dént in mèz in dùwa gh'è i sólk che y sa fa par fa pasà l'áqua quan' che'l piöf. Fàwum al böc cun la sápa, quàtru a quàtru o cinq a cinq, cunt in mèz al bashtón. E sémpru métay jó in lüna crescénta.

In mèz al camp sa metéwa i sük, sübat al dì adrée ai fasöö, dó jant par böc e quan' che gh'éwa 'na quai jànda shcasìga (miña zhgùnfia) y na metéwa jó tré, parchè y g'ha da na sü par al bashtón, y ha da créss. Y sa shfilzàwa jó 'n tèra cunt i dì, cun la punta in jó e 'l cappèll in zü. Inzóma la shchéna la g'ha da wéss wultàda 'n sü vèrs a quél che y a mét jó! La mia Mamm la diséva: "La süca par viñì sü l'ha da büttà wia 'l capèll".

Invéci i patáti y sa métt jó in lüna calànt, parchè y g'ha da lawurà sótt tèra. E'l carlón in lüna crescénta anca lüü.

Par al 27, 28 da marz, al dì da Santa Cruż, y éwa i düü dì par métt jó i fasöö in di camp di patáti, intùrnu, e pö y ga piantàwa jó 'l zo bashtón, che y éwa 'n quai 50 ghéi wün da l'òltru.

Da mac gh'è tanti ròp in campàña. Sa sapàwa i patáti. Al dì da

Santa Cruz (3 da maĉ) metéwum jó i fasöö 'n di patáti. Vers al 26 da maĉ y binàwum cun la sarcèla, e 'ntant creséwa 'l carlón.

Finì da binà sapàwum al carlón. Dòpu metéwum jó vérz intùrnu al camp da carlón tra 'n bashtón da fasöö e l'òltru, un vérz tra düü bashtón. E dént in mèz al camp a metéwum dént i sük. Par i sük d'invèrnu [specie diversa dalla precedente: la prima si dava ai maiali, mentre la seconda, che viene colta a fine ottobre, inizio novembre, è considerata una pietanza tradizionale per gli uomini] a fàwum i zücchée. I sük d'invèrnu y è quìi che sa mànja e sa fa da manjà e quìi dal camp a ga y dàwum al purcèl. Ciapàwum düü jèrli da ledàm, 'n quài pàra da sedéi da tèra. Sa metéwa jó i düü jèrli föra dal camp in d'un sìt umbriàa, e pö sura 'l ledam sa metewa jó la tèra e lì ga metewa dent tré o quàtru jánt da züca.

Nüm a n' fawum pö damò düü parchè s'éwum in pòk in famiglia e quìi sük lì y rént: a n' véñ föra tanti che la mia Mamm y na dawa sémpru via quàtru o cinq a quìi che gh'éwa miña da campàña. E pö gh'éwa 'n pòr'ómm che za ciamàwa Cèls, miña quél che l'éwa zòpp, quésh' chi l'éwa pelàa, al gh'éwa miña sü un cavèl, al jerlàtt, e ilùra la mia Mamm, quan' che la fawa cöž i sük, parchè la séwa che y ga piažéwa, pòr'umét, la töghéwa sémpru föra na purzión anca da dàk a lüü, parchè al na jüshtàwa i jèrli. Quii sük y marüdàwa in autüna, in utùbri e nuwémbri.

L'ültima setimána da maĉ e la prima setimána da jüñ sa binàwa anca 'l carlón. Sicóme che quél lawurà lì di camp a l'éwa finìi, al nàwa par sò cünt fin'a in autüna, la mia Mamm la sa jiràwa 'ndrée e la fàwa ishì 'n dal camp, la ga fàwa 'l séñ da la Santa Cruz cul bràsh wulzàa sü e ga diséwa: "Car Siñur, benedímay che 'dès y è vös!". Quai wòlt la ga diséwa: "Y è tö". E dòpu la weñéwa a ca e i camp y nàwa 'nnànz par sò cünt. La ma diséwa: "Impara anca ti, neh Lina, quan' che ta métat jó i camp che t'he finìi da lawurày, da fak al séñ da la Santa Cruz, parchè 'l Ziñur y ha da benedìy, parchè a l'è 'n di sö man al nòs lawurà!" Pòri jént! Quanti béi ròp che y m'ha 'nzeñàa, e y ringràzi pròpi da cör i mée jént, y m'ha tiràa sü unèshta e caritatéwul anca mì.

I Muyàn sa segàwa a la fin da mac, ma se da no pròpi 'l fée al nàwa a la fin da jüñ. Ura che l'éwum fày l'éwa la fin da jüñ e anca lüy (Vedere).

Al fée sa cumìncia a segà dòpu la Madóna da mac che l'è 'l

vintiquàtru. Dòpu la Madóna y sa metéwa chi a segà i sit grass. Sit grass y è, presémpiu, i Muyàn, i Sotvic, parchè l'éwa quàsi tüta shigüdàsha [spregiativo per' cicuta'], e quéla lì, se la sa fa secà, la ga fa anca maa ai béshti, la ga fa ciapà i dulùu da véntru. Tanti y fàwa sü' n bèl müč gròss e pö y ga dàwa fök quán' che l'éwa sék. Y shtàwa jó a wedél brusà finchè l'ewa brüsàa, e y shtàwa lì a cüràl, al fök, par fa che 'l dass miňa dañ in di òltri sit. A l'éwa 'l Néciu, 'l Lisàndru e anca l'Ernèsht, parchè l'éwa cum'è 'na méda [bica di fieno] quél müc, ga metéwa anca tüt al dì a brusà.

Dòpu y nàwa 'nnanz a segà 'l fée e sa finìwa a la metà lüy, quìi che ga n'éwa tant. Al mè Pa al náwa föra anca lüü da bun ùra a segà cun la ránza 'nzéma al segadùu e segàwa jó mòtt da sìt cun la ránza e la mia Mamm (101) la regulàwa i béshti, la ga dàwa da béf al vedèll pö la veñéwa jó cul lac da purtà 'n casèra, parchè la gh'éwa sü tré vak da mùlc, a tö i culizión e pö la veñéwa sü e pö veñéwi sü anca mì 'nzéma. Quan' che riwàwum sü la ciamàwa: "Viñìi sü a fa culizión. E' 'l bañàa o è 'l süc (quan' che gh'éwa quéla ružadasha büsöñàva lasàlla sügà se da no 'l secàva pìü, 'l fée)?". Mi e la mia Mamm töghéwum sü 'l reshtèll e i fórchi e nàwum a tra fö i undànn (quéla che rèshta 'ndrée quan' che sa ránza 'l fée), mi e la mia Mamm par fa che fažésum in présa a shpesegàa a tray föra.

"Dai, che y ütum par vedé se trém fö là püsée ti o püsée mi". Parchè mi cantàva: "Següita miňa damò a cantà (la Viuléta). Dak! Dak!". Quan' che séwum jó tacàa la ciudénda [la siepe], che l'éwa bèl umbriàa, 'l lasàwum 'ndrée par l'èrba di vak. E ilùra la mia Mamm la diséwa: "Ti van in jó che y è ündas e mèža, ta fée la pulénta, al cumpanàdik l'è jemò preparàa, che l'hu fay hiersìra. Intánt che la cöz la pulénta ta'l métat sü a shculdà, pö ta ciápat la biyèla, ta vòzhdat dént tüt al padelìn, pö ta ga métat sü da quarcìàl quàtru o cinq fét da pulénta, ta ciàpat al tò mantìn, ta'l métat sü sül tàwul, pö ta ga métat dént la biyèla, ta lìgat sü i quàtru cantón, pö prepàrat al tò ǰèrlu, a métat dént al tò pulentée cunt i tö fét da pulénta che è wanzàa, e pö ta guàrdat che 'l sia mòrt al fök e pö ta véñat in sü cul dizhnà. Al mantìn pòrtal in man, mét dént damò 'l tàp (pulentée) cun la pulénta in dal ǰèrlu, parchè se da no 'l mantìn va tra via l'unc in dal purtàl". La gh'éwa sémpru pagüra d'una quai shtrìbia[1] [scintilla] che la saltàss föra: "Guàrda che sia mòrt al fök".

Dòpu nàwa sü a purtàk sü da manǰà e manǰawum sü a la casìna.

[1] I uràdik sono le `monachelle', quii che passa sü par la camìn.

Al mè Pa al nàwa dént in cantinìn a tö föra 'n fiàshk da vín e sa manjàwa e sa bewéva sü a la casìna. Ma che béi témp, car Siñur! Intant al fée al secàwa e nüm manjàwum e lüü 'l secàwa. Dòpu shtàwum lì a pusà fin'a la wüna. Mi shtàwa mai lì, mi nàwa 'n fùnt a Shaga e següitàwa a cantà. Una <7-8> wòlta cantàwa "A tèshta bása", un'òltra wòlta "Jülia", "Dieci anni più d'amore", "Se il papà non vuole che sposi un finanzier", "Un sabato sera". Dòpu y ma dàwa la wùž: "Tùrna sha che l'è ura da na wultàa 'l fée!", e mi turnàwa sha sübat, töghéwa sü 'l mè reshtèll e ga diséwa: "Wi òltri vii jó là, e mi a wu là, là, parchè mi vöy cantà. Ma dìsuf sémpru che va shturnìsi".

Quan' che l'éwa wultàa tüt al fée, i óman y nàwa a segà e mi e la mia Mamm cuminciàwum a redundàl dént, a fa tüc i müc, magàri anca quaránta o cinquánta segùnt al fée che gh'éwa. Se'l piuwéva, y éva müc e 'l za bañàva miña. Al zügàva via 'n pùu sùra e dòpu l'éwa prùnt da tra föra. Ma i müc y tràwum fö pytòsht pòk. A la matína 'drée sa tràva fö ancamò i undànn e pö verdéwum föra i müc e quan' ch'éwum finìi da tra fö i undànn cuminciàwum a purtà dént quìi lì sék cunt al barlàsh. Dòpu y zhbatéwum föra là 'n casìna e quél al reshtàva prun' par l'invèrnu da dak ai béshti. Nüm hém mai fa i mét [biche], parchè i mét y marcìss fàcil. Hém fay dént una wòlta a la furnàs üna e l'è marcìda tüta; sarà miña shtay bón quél ómm da fàla sü, parchè ga wö pròpi wün che fàga i mét. Se gh'è péna 'n fiadirö, l'è quél che la fa marcì, parchè la méda la g'ha da véss pròpi presàda.

Lüy marüda 'l furmént par San Nazari e Cèls (l'è 'l nóm da la fèshta, al cimitéri sa ciama San Nazée) al 28 da lüy.

Tra 'l fée e 'l reselìf a gh'éwa 'l furmént da tö wia, purtàl a ca e bàtal dént in di èr cul farèl (düü bashtón ligàa cunt una còrda), quàtru o anca sés dónn par wòlta, tré da chi, tré da là 'n da l'èra. Quan' che nàwa jó quìi tré chi, nàwa miña jó qui tré là. Cèrt, se da no cùma sa fàwa a na jó sés faréi 'nzéma? Y ciamàwa là i tusànn da quatòrdas, sédas ann par fàk imparà a batt e quai wòlta y la ciapàwa sü la cràpa: "Guarda quél che ta fé shervelìna". "Eh, ta m'hée tucàa dént e 'lùra hu zhbagliàa 'l cólp".

Sa batéwa anca 'l carlón, se da nò a shta lì a fal wia tüt a man shtàwum fréshc.

Dòpu cul seghéz töghéwum via 'l furmént. Sa fàwa i cuwét

[sing. cuwéta] pinìn.

La nòc veñéwa jó la ružada e 'l furmént al reshtàwa un pùu ümit. E ilùra fàwum la cuwéta, la verdéwum föra 'n zikinìn e la pàiya la süga sübat, l'è miña cum'è l'èrba. Ura che y éwa taiyàa wia quai sédas o desdòtt cuwét, al furmént in pée al süga sübat, e ilùra i òltri cuwét y ligàwum da men a man. Wöö dì che sa tö wia sübat. Dó brank e pö 'l za ligàwa, dó brank e pö 'l za ligàwa. Parchè quan' che gh'éwa qui shtrevént dal tempural, al furmént marüü, parchè la shpìga l'éwa pesànta, al nàwa jó 'n tèra e 'l reshtàwa jó in léc, al veñewa pⁱü sü finchè l' taiyàwum wia. Al marüdàwa jó 'n léc. Cèrt che l'éwa miña bèl cum'è quél che shtàwa 'n pée, la shpìga l'éwa pytòsht pàsa. E 'ntànt a riwàwa mi cul ǰèrlu e mi següitàwa a viajà tüt al dì: sés viac a la matìna e sètt al dòpu mizhdì, parchè l'è püsée lónk al dòpu mizhdì. Sü e jó da Shagga, cìtu! Ma n'hu fay da lawurà! Mi ma sum mai lümentàda da purtà 'n ǰèrlu. I juwinòtt, quan' ch'y ma wedéwa riwà y diséwa: "Te la là che l'è sha! La sa shtíma cul ǰèrlu! Che bèl véss ishì na bèla tusa. L'è 'n pecàa che la sa ruwìna [a lavorare]".

Ciapàwum dó brank da furmént che taiyàwum in dal camp e pö ciapàwum tré o quàtru shpìk e pö ligàwum la cuwéta fin'a che ga n'éwum lì vinticìnq o trénta, pö 'l mè Pa na cargàwa 'l ǰèrlu, e mi y purtàwa a ca. Quan' che riwàva sü ch'éwa fay al viàc, 'ntànt che cargàwa 'l ǰèrlu da turnà 'ndrée, al ma ciapàva la fácia, al ma dàwa'n basìn e 'l ma diséwa: "Pòra shtrefuñìn, ta sée jemò sha?"

Quan' che s'éwa a cà y sa metéwa sü 'l vayón cunt i calč [estremità inferiori dei gambi, detti anche 'shunkón'] wultàa 'n fö vers al zùu, par fal secà bée, parchè y rèshta sémpru ümit quan' che 'l za tö wia dal camp. Dòpu a métal föra lì ishì al zéca e pö quan' che'l bàtum al salta föra sübat di shpìk.

Al vayón l'ewa damò par secà parchè veñéwa dent al sùu: cashtéñ, nus, carlón, furment. I ca y gh'ewa tüc i vayón chi a Shcaria. Sül vayón sa purtawa sü la ròba da campaña da secà: carlón, furmént, cashtéñ, nus, parchè batéva 'n bèl sùu. In taliànn y ga ciama sulée, nüm ga ciamum l'òlbia.

La shpìga la reshtàwa dént in da l'òlbia. Dòpu reshtàwa lì fin'a la fin da lüy. L'è ai prím d'agósht che sa batéwa 'l furmént. Al za batéwa dént in di èr cunt al farèl. Al farèl y éwa düü mánik da léñ tacàa sü cun la còrda 'nséma. I óman y ga fàwa dént i böc e y ga

fàwa pasà dént la còrda <7-8> in mòdu che'l jirawa bée. L'èra l'éwa na càmara 'n dùwa che y metéwa dént la föya d'invèrnu par fa 'l léc ai béshti. D'ishtàa se l'éwa miña vöyda par quan' che sa batéwa 'l furmént, la föya la reshtàwa pòca e la tiràwum föra e la metéwum dént in d'un òltru sìt, parchè l'èra la ga wuréwa da bat al furmént.

L'èra l'è 'n dùwa sa téñ dént tüta la ròba da regulà i béshti, che quan' che sa batt al furmént, sa dizhbröya l'èra da tütt, parchè sa wa dént a batt al furmént. Y fawa anca 'l càmbiu da l'èra in tra famìgli tüc i ann.

Al furmént sa pò miña bátal sübat parchè al rèshta ümit cun l'umidità da la tèra e ilùra büsöña métal föra in di vayón a sügà. Al taiyawum wia ai prim da lüy e al batéwum dòpu la metà d'agósht e quan' che sa cuminciava a batt al sa batéwa tüt inséma e fin a che l'ewa finìi sa dizhmetéwa miña da batt. La pàiya la sa fawa sü a büsentón e la teñéwum föra in da l'èra par dàgala ai béshti d'invèrnu che sa ga fawa jó la marna [cassa di legno a tronco di piramide rovesciata e base rettangolare], metéwum jó la pàiya e pò ga bütàwum sura al bewarón fay cul panèll.

Sa batéwa 'l furmént in da l'èra, che l'ewa 'n sìt quarciàa in da la casìna in dúwa gh'è dént al fée par i béshti d'invèrnu. L'autüna quan' che sa finìss da batt, l'impienìsum da föya par métt sótt ai béshti par fa'l ledàm. Par batt a ga wuréwa al farèl che y éwa düü bashtón ligàa sü 'nzéma.

Quan' che l'ewa sü chi, y la batéwa in da l'èra, in d'è che gh'è dent adèss al garaj, una wòlta l'ewa l'èra. Jó y gh'éwa jó al cimént d'una wòlta, y ga ciamawa calceshtrüzz [calcestruzzo], al za rumpéwa miña, l'ewa fay cun la calcina (?) e sábia maròka, y la ciamawa. Y ga ciamawa la maròka quìi pavimént fay a quéla manéra lì. La mia òlbia, che l'è la cámara che la rèshta dent dal vayón, la gh'ewa quéla maròka lì. Y batt miña in da l'òlbia parchè y g'ha pagüra che véña jó 'l sufìtt. In da l'òlbia sa tra föra la ròba fö 'n tèra par fala secà, nus e cashtéñ e anca fasöö. L'òlbia l'è vèrta e sa pò lasàk dént la ròba che la jéla miña: i sak da nus, da cashtéñ, da faẑöö, da carlón, da furment; jéla pìü nagótt quan' che y è sék. Y sa fa secà par miña fay jelàa. Y gh'éwa da véss bèi süc se da nò y fawa sü la müfa e büsöñava dàgay ai galìnn.

In trìi o quatru dì sa batéwa quél d'una famiìglia. I Carón che ga

n'éwa tant y ga metéwa anca vòtt dì. Y éwa i dónn che batéwa 'l furmént. Presémpiu, y fawa ishì: "Shura 'Lisa, in cö a báttal al zò furment? 'Lùra véñum sha 'n da lée e bàtum al zò. Dumán vém jó da la Martinéta e bàtum quél, dòpu dumán quél da la Dèl", e wia. Y sa'mpreshtàwa ishì i dónn par miña pagàss, parchè danée na curéwa miña, finchè y éwa finìi. Mi s'éwa na tušòta, l'éwa la mia Mamm che nàwa.

Quan' che sa bülàwa 'l furmént nüm la metéwum là in d'una mòta. Quan' che sa bàtt al furmént sa shcòrla [scuote] sü la pàiya che la véñ sü da par lée. Al furmént al rèshta jó da par lüü sül söl in da l'èra. Al sa ciàpa, al sa rüza sü in d'una mòta. Quan' che s'ha finìi da bàtal tütt, una dóna la ciàpa un cazüü o cóp un pùu grant e n'òltra dóna l'è lì da là cunt al badì e la fa nà 'l furmént da nanz. L'aria la bófa 'ndrée la büla o fófa, anca se gh'è miña da vént. Al furmént al rèshta bèl nét e dòpu al za 'nzàca e 'l pòrtum in l'ólbia e sü 'n ólbia jó 'n tèra metéwum jó 'n dràp e al zhlargàwum par fa che 'l füss pròpi séc.

Par bülà y fàwa 'na mòta da furmént ch'y ewa batüü. Sübat dòpu y ciapawa 'l cóp, che l'è 'n ròp da léñ cawà föra, cum'è quél da la butéga. La müja da furmént l'ewa chì e prima wün o wüna cul badì ga 'mpieniwa al cóp da furmént e l'òltra la fawa un muvimént cul brash [circolare] e l'aria la bütawa 'ndrée la fófa o büla e reshtàwa 'l furmént tüt nét che l'ewa 'n belée. Dòpu y la 'nzakàva e y la purtawa da sura sü 'n da l'òlbia che 'l reshtawa lì fin a quan' che 'l sa duperàwa, che sa ga dàwa al murinée da mazhnà par fa la farina. E la büla ga la dawum ai galìnn da zhgarlà [togliere i chicchi rimasti], parchè ga reshtawa dént sempru una quai grana da furmént. E i dónn y diżéwa, "Ishì sa ga 'mpienìss al gòss ai galìnn". Quan' che dént l'éwa zhgarlàda dai galìnn, la shcuwàwum sü e la bütàwum sótt ai béshti a fa ledàm.

Dòpu è riwàa la màchina. Dòpu y éwa i óman che y nàwa cun la màchina parchè y duwéwa fàla na a bràsh. Dòpu sa 'mpreshtàwa i óman.

Mi la metéwa chi 'n da'l pòrtik e veñéwa 'l Bagàtt, l'Hermànn, Ermìniu, Sìshtu, y éwa i óman che y ütàwa a fa na la màchina. E dòpu gh'éwa la mia Mamm, l'Arcangela, la Martinéta, la Dèl, cunt al reshtèl y tiràwa via la pàiya e y fàwa sü i büsentón [balle] da pàiya. Y jiràwa dént la pàiya e pö y la ligàwa in mèz cunt una

bránca da pàiya; reshtàwa lì 'l furmént bèl cribiàa e bèl nét. E pö 'l za 'nzacàwa, e Diu. I büsentón da pàiya y sa purtàwa sü 'n casìna par dak da manjà ai béshti d'invèrnu. Parchè quan' che'l töghewum wia 'l furmént lì dal camp, al mè Pa e la mia Mamm y ma fàwa cercà föra tüc i fiùu: fiordalisi, papàvar róss, al fiùu 'Gentil Maria', e quéla 'dal pè róss', e la 'cenerina', e la menta: tüc èrbi catìf par al furmént, che rèshta dént tüc i suménz se sa shèrna miña föra i fiùu. Ishì, quan' che'l sa ga pòrta là al murinée par fa la farína, la rèshta bianca-žéru. Da la farina bianca y tö 'l firét (vedi).

Ai prim da lüy, anca i ültim da jüñ, quai wòlt dòpu la metà da lüy [o agósht - vedi sotto], tögum via 'l furmént e pö càwum sótt i ràf. Büsöñàwa levà sü la matína ai quàtru e mèža, cinq ur, parchè se da no sa crépa dal còlt e y na cañawa i musìn. Y sa 'nzúnna cum'è 'l furmént, però in da la suménza di ràf a ga wö a métak dént un pùu da tèra parchè l'è tanta fina che sa pò miña fan sénza in dal camp che gh'éwa jó 'l furmént. A péna finì da taiyàl via y metéwa jó i ràf. E dòpu vint dì y è jemò sü che vém a sapay. Dòpu y va par la sua shtràda fin'a la fin da utùbri.

Dòpu taiyàa 'l furmént a càwum sótt i ràf che y rìva sha a utùbri par al purcèl. Príma y sa 'nzùnna [seminare] in dal camp da furmént che sa mét dént la suménza di ràf in d'un sedèl da tèra, parchè l'è tanta minüda se da no la wa tüta 'nzéma e sa 'nzùnna miña bée. Y va tüc a fagòtt. Cun la sarcèla sa cawàwa. Sa lewàwum sü a la matìna ai tré e mèza, quatr'ur, parchè al fawa còlt al més da lüy e y cawàwum fin'ai vòtt ur. Pö veñéwum a cà a fa culizión e pö pusàwum un pezét. Nüm che séwum jùwan a sa 'ndurmentàwum un pùu, e la mia Mamm la diséwa: "Sü fiöö che l'è l'ura da na". "O Mamm, ancamò 'n pezét". "No, sü, sü che l'è ura da na".

Fin'a la matìna 'drée sa pudéwa miña cawà: shtàwum a cà e fàwum un òltru lawurà. L'è 'n mishtée tan' da fadìga e ga wöö da cawà al fréshk. E l'è par quél che sa léwa sü ai quatr'ùr. Parchè quan' che l'éwa sha vers i vòtt, a sa cuminciàwa a buffà. Quan' che l'éwa grant al camp ga wuréwa 'n pàra da matìn e 'n quai dó o tré sir, se da no wüna quan' che l'éwa 'na lunghéta (campét shtréc e lonk) [5 m. X 10 m.). Un camp, quand al za zhmezàwa, sa metéwa 'n tòk ràf, e 'n tòk patáti, pö carlón e wia.

A sa metéwum drée a bàtt al furmént che quél hém parlàa. Al

reselìf al ciapàwum fin d'agósht e setémbri, quan' ch'éwum jemò battüü. Quan' ch'éwum battüü 'l furmént, che dòpu al metéwum föra dént in di dràp a sügà, che gh'éwa in jir i galìnn e na fawa shta lì i fiöö a cashà via i galìnn. Quan' ch'hém finìi drée 'l furment, l'éwa la fin d'agósht e sa metéwum drée a segà 'l reselìf.

Segun' cum'è la wa vìa la shtajón, anca dòpu sha la metà d'agósht (?) büsöña cavà sótt i ràf par al purcèll, che y marüda a setémbri, utùbri. Intant è viñüü 'nnanz i patáti e 'lùra sa métum drée a tö sü i patáti a la fin d'agósht. Quan' che l'è nay wìa l'an bèl, y sa tö sü che l'è 'n belée, e se da no ga n'è dént tanti da màrc, e ilùra i pòri jént i dis: "Ma car Siñur, a gh'hém sha nagótt quésht'ann!". E 'n da quél camp lì ga séminum jó 'l furmentón, che l'è quél che'l fa la farina négra, "che mi sum un bèl juwinét, che in trìi més sum bèl e sék". Príma da tö sü 'l camp di patáti deshtinàa al furmentón, la mia Mamm la 'nzunnàwa là quél furmént lì e 'n dal tö sü i patáti al nàwa sótt e ishì la mia Mamm la diséwa: "A fém un mishtée sól".

Intant che sém 'drée a cürà i vàk, che y cürum wia di vérz, che lur y shcápa là wulentéra a manjà quéla ròba parchè l'è püsée bóna che l'èrba, la mia Mamm la segàwa via 'l furmentón, la ciapàwa la bránca e la metéwa 'n pée cum'è tanti cuwét. La mia Mamm la dishtendéwa jó 'na cuwertàsha 'n tèra. Intant al sügàwa e mi e 'l mè Pa töghéwum la cuwéta, wüna par wòlta, e la picàwum cunt un bashtón da nishöla, a shcurlàwum la pàiya par fa che ga náss föra tüc i grán e pö metéwum in pée düü o trìi büsentón par wòlta. La pàiya batüda la lasàwum secà e pö la metéwum in casìna par i wàk d'invèrnu che ga fàwum jó i bevarón.

Quan' ch'éwum finìi da peshtàla tüta, la mia Mamm la ligàwa sü cui quàtru cantón la cuwéta e pö ma la cargàwa sül jèrlu e mi la purtàwa a cà intan' che lur y guardàwa i wàk. Quan' che veñéwa a cà la mia Mámm a la sira, la nàwa sü l'òlbia e la verdéwa föra i dràp e la rügàwa föra bèl sitìi parchè l'éwa da secà bée príma da dàgal da mazhnà al murinée, un déž o quìndas kìli par wòlta. Na fàwum un mèz sak. La duperàwum par fa la pulénta négra, ùncia, cushàda. Magàri sa 'nvidàwa un quai amìs dal mè Pa e ga diséwa: "Veñ sha Juwanìn, che shtasìra la mia dóna la fa la pulenta négra, e béwum sü 'n bücér".

La buwìna sa purtàwa in campaña cun dó tòll, quii che i töghéwa

föra 'l petròli da la lucèrna. Y éwa quadràa e grant, La purtàwa 'l mè Pa o i mée fredéi, anca nüm. A riwàwum lì 'n dal camp e la bütàwum cunt una shcatulàsha da cunsèrva in duwa l'éwa 'nzunnàa e gh'éwa sü magari la ròba wòlta ishì (5 ghéi).

Par purtà la buwìna sa ciapawa l'aquadùu che l'è 'n ròp da léñ cun dò còrt cui carpìn che y la mét sü i' shpala cun tacàa i sedéi sul carpìn. Sa téñ cun la mañ la séja parchè se da nò la dunda. Düü y a tacawa sü in di carpìn, wün da sha e wün da là e y a metéwa i' shpala e pö töghewa sü la sedèla ancamò e ishì y nawa cun tré inveci che cun dó e ishì y fawa püsée 'n présa. La buwìna la sa purtàwa miña cui séc ma cui tòll. I séc y sa duperàwa par dak da béf ai béshti, a la wáca e wìa.

Se 'l böc l'è miña tan' grant la sa pòrta wia quatru o cin' vòlt o anca tüc i més. Quan' che sa g'ha i vérz e i bròcui grant sa va là tüc i sìr e sa ga bütawa dent la buwína. Al mè Pa, quan' che la Mamm la mulcéva, al purtàwa sü dó tòll (?), ma mai cun l'aquadùu che l'éwa fay par nüm, e y a bütawa là e y veñéwa gròss anca da trìi o quatru kili, anca da cinq.

Al düü o al trìi da utùbri métum jó al furmént da la furmentàda che anca quél sa pò mét in di patáti che y véñ sü in setémbri, utùbri. Quél al marüdal'an adrée. Na fàwum sesànta, setànta kìli. Quél lì al duperàwum par la furmentàda che ga la dàwum al murinée, al la pelàwa e veñéwa föra la crüshca da dàk ai galìnn. Quél lì al serwìva miña par fa la farìna parchè nüm la duperàwum par la furmentàda, che l'è 'na menèshtra. Invéci da mét jó 'l rìs sa mét jó 'l furment e y ga mét jó al shampìn dal purcèll parchè sa fa pytòsht d'invèrnu quan' che s'ha cupà 'l purcèll.

Quél dal pàñ sa pò métal jó anca da nuwémbri, se sa pò miña métal príma parchè gh'è da purtàss innànz cunt i fac, parchè d'autüna y è sémpru tanti. Arìwa sha i cashtéñ da na a cercà sü, i nùs da cercà sü, al carlón da catà, da taiyà wia i cùlmi o culmàsh (la pianta dal carlón), i bashtón da faẑöö da shtrepà, sük da tirà dént.

Dòpu 'nvéci in di òltri camp sa métum 'drée e càwum sótt al furmént par l'an adrée.

Nüm a fàwum quàtru sak da furmént e pö quan' che cupàwum al purcèll a ga metéwum dént i salamìn parchè y shtàwa béi fréshc. Quan' che y sa taiyàwa y éwa cum'è péna fai sü.

Quan' che nàwa 'n Shaga [dice Ciaga] séwum sha cargàa da

bewarón di béshti düü sedéi par ün, e quai wòlt sü lì 'shtràda sa vedéwa magàri 'n quai fasöö, parchè 'l témp che y éwa marüü y saltàva fö da la téga (pèll da fasöö) [baccello], magàri 'n dal viajà. E 'lùra sa na truwàwa 'n quai wün par la shtràda. E la mia Mamm la ma diséwa: "Guàrda lì 'n fasöö, Lina, töl sü!", e mi rishpundéwa 'n pu malcunténta: "Oeuf, Mamm, par un fasöö!". E 'lùra la lasàwa jó 'l tulìn lì e la catàwa sü, pòra dóna, e la ma diżéwa: "Téñ a ment, Lina, che 'l Siñur l'è saltàa jó da cavàll par catà sü 'na gràna da furmént, e ti al fasöö l'è 'n pùu püsée gròss, e téñ a mént bée quìi paròl chi, che y ta servisarà 'n da la vìta".

Dòpu mizhdì ai cinq e mèża, sés ur a la sìra, quan' che gh'è jó 'l zùu, sa nàwa sü emò a cawà 'l camp parchè sa pudéwa miña cavà se gh'éwa 'l zùu, parchè rèshta al més da lüy quan' che'l ciòca jó e gh'è tanti musìn, móshk e taván.

Quan' che nàwum sü al dòpu mizhdì, a la wüna, wüna e mèża, töghéwum sü düü sedéi da bewarón par i béshti e nàwum sü a la casìna. La mia Mamm la sa fermàwa i' shtala a dak un brash da manĵà ai béshti, e mi e 'l mè Pa a nàwum sübat al camp. I mée fredéi y nàwa jó 'Zhwizera, y nàwa wia a màrz e y turnàwa a Natàl. E nüm sa metéwum drée sübat a ligà. Quan' ch'éwum ligàa trentün cuwét, al mè Pa 'l diséwa: "Tira sha 'l ĵèrlu che ta càrgat un viàc, ishì ta téñat da cünt al témp e ta reüsísat ùra da nòc a purtàl a cà tüt. E che bèl fac che fém!" Intànt riwàwa là la mia Mamm in dal camp e finchè l'éwa ligàa sü tüt y taiyàwa miña via da l'òltru. Mi següitàwa a viajà e purtà a cà furmént. Mi ga ütàwa pⁱü a taiyàl wia <7-10> parchè duwéwa purtàl a cà, se da no al reshtàwa in dal camp. E 'l mè Pa 'l diséwa: "E chi 'n dal camp, bèl e töy via, al créss miña. Pàsa quai d'ün e la mét sótt sèla [ascella] la cuwéta e nüm rèshtum a bóca sücia".

Döpu, finìi 'l furment a la fin da lüy, ai prim d'agósht sa metéwum 'drée a segà 'l reselìf. Quél l'ewa püsée pòk: a fàwum un pùu püsée 'n présa. Però ga wuréwa püsée a fal secà parchè 'l reshtàwa püsée pedìk [verde]. In prupurzión al fée, al reselìf l'éwa la metà anca püsée pòk, ma l'è püsée fìn e i béshti y la mánja püsée wulentéra. Se gh'è 'na quai wüna che l'è shcálma[2] da bóca, y ga dawa 'l reselìf par tiràla sü 'n pùu. Par sòlit al reselìf y ga la dàwa

[2] Che ga piaž mai nagótt.

quan' che y guarìwa dal maa dal taiyón, parchè y reshtàwa débul e pö ga fàwa maa la bóca. Eh, parchè y reshtàwa magàri déẑ dì sensa manĵà, ga sa pelàwa tüta la bóca e ga veñéwa föra anca i ùnc di pée. Y pudéwa p[i]ü lewàss sü se y sa bütàwa jó e y müjàwa fort dal dulùu che y gh'éwa.

In dal témp che sa segàwa, sa netàwa fö i camp da patáti e sa metéwum drée a töy sü. Nüm ga ciamàwum "tö sü i patati". Intant sa shculmàwa 'l carlón, wöö dì che sa taiyàwa via 'l fiùu. Chi gh'è la shpiga a metà dal culmàsh e 'l fiùu al finìss in shíma [pronuncia 'cima'], e 'l sa taiyàwa wìa déẑ ghéi sura la shpìga. Pö 'l sa ga dàwa da manĵà ai béshti. Inséma da quél lì sa shcalwàva i frásan e sa fàwa fö la föya di léñ, e sa ga dàwa ai béshti 'n bràsh da föya e 'n bràsh da fiùu.

Par netà i patáti sa shcàrpa föra l'èrba e i bruyàn (i piant da patáti). Quan' che y è marüü y véñ miña fö 'nzéma, a véñ fö damò la bruyàna. E 'l camp al rèshta lì bèl nét, prun' damò da tö sü i patáti. Shtéss témp sa fa drée al camp dal carlón, sa néta föra, sa pòrta via i vérz e sa wa a ripiantày in da 'l órt par l'invérnu. Ma ga 'n wöö da lawurà par la campaña. Sa tö föra i sük, e sa shtrépa i bashtón da fasöö marüü. E 'ntànt al carlón al marüda püsée bée parchè rèshta 'l camp bèl nét da erba e da tütt, che 'l carlón al marüda in utùbri.

I patáti y sa cawàwa sü 'n setémbri e pö sa 'nzunnàwa 'l furmént in dal camp di patàti. Sa 'nzunnàva príma da cawà i patáti ishì 'l furmént al nàwa sótt püsée bée, parchè par tö sü i patati sa càwa fùnt. Veñéva bèl. Al veñéwa pusée bée. Sa taiyàva al més da lüy: sa metéva jó i ràf par i béshti.

Dòpu sa pò mét jó i ràf o se da no al rèshta lì da wangà par i patáti in primawéra. Pö carlón al pòsht di patáti. Sa fawa jirà anca cun la ségal; damò pòk suménz. La nòsa campaña l'ewa quéla lì. Al za 'ngrasàva cunt al ledàm di wàk. E l'è par quél che la nòsa ròba l'éwa püsée bóna da manĵà e miña cum'è 'dèss che l'è tüta roba refàya, cuncìm miña bón. Sa purtàwa cunt i barlàsh brüt, un pùu shfrundràa.

Vers a la metà setémbri 'ntánt che sa séga 'l reselìf sa tö sü anca i patáti. Tan' che sa fàwa l'ün sa fawa anca l'òltru, parchè 'ntánt che secàwa 'l reselìf che l'éwa lì segàa, sa töghéwa sü i patáti. Sa cawa cun la sarcèla. Y sa tìra föra cun la sarcèla pö y sa càta sü da

men a man, y sa lasa miňa lì sül camp parchè quan' che gh'è 'l zùu y cöz e pö dòpu y marcìss.

Sa metéwa la 'l ǰèrlu da nánz al camp, in d'un ǰèrlu quìi gròss e 'n d'un jèrlu quii pinìn, ishì y reshtàwa shernàa. Sa gh'éwa sha anca i ceshtìn par quan' che 'l ǰèrlu l'éwa pién.

Dòpu i patáti y purtàwum là a la casìna, e quan' che gh'éwum jó i camp gràn a fàwum i sak e ciamàwum al Jelpìn, al caradùu, par menày a cà la sìra. Sés, sètt sac par wòlta, al caradùu na töghéwa miňa sü püsée, parchè i patáti y pésa, quìi gròss da par lùr e quìi pinìn da par lùr parchè y éwa quìi dal purcèl. Hém da manǰà i pinìn che y è pytòsht pèll? Metéwum sü 'l pariöö di patáti e pö ai quatr'ur nàwum là a la casìna e sa fermáwum 'n pezét a pusà e 'ntànt sa ga fàwa sü 'l pashtèl di galìnn, che l'éwa furmàa da patáti shcüshàa, 'n pùu da 'nzalàta màta e crüshca, o da furmént o da carlón, inzóma, e sa ga purtàwa sü 'n dal zò serày e 'ntànt che nàwum lì 'n dal camp ancamò, lùr y manǰawa e pö dòpu y nàwa a pulée.

I patáti y sa peŝàwa miňa, y sa müŝüràwa miňa, y sa üsàwa tüc in cà e sa shtawa miňa a guardà.

Quan' che töghéwum fö i bashtón da fažöö sa catàwa i fažöö e y purtàwum dént in casìna e pö y catàwum jó cun la téga. Sa purtàwa a cà cul ǰèrlu e pö sa metéwa föra 'n tèra in l'òlbia 'n dùwa batt al zùu, e pö sa zhlargàwa fö al zùu par fay secà. Quan' che y éwa sék ciapàwum düü bashtón e sa peshtàwa e ishì y nawa föra tüc di ték e la mia Mamm y a valàwa cul val par netày föra di ték. E pö y sa 'nzacàwa. A fawum düü sak da fažöö: che bón!

Quan' ch'éwum finìi la shtajón che l'éwa sha l'invèrnu a gh'éwum sü 'l camarón pien da sak e s'éwum tüc cuntént: cin' da furmént (se l'éwa miňa asée y nàwa a Cremona a crumpàl), düü da carlón, düü e mèz da fasöö, vòtt sak da nus e trii da cashtéñ, béi sék dal secadùu, béi nétt. Ga y éwum tüc inturnu al mür dal camarón e diżéwum: "Quanta bèla ròba che gh'hém chi da manjà. Al Ziñùr al ga n'ha ütàa". Ma regòrdi parchè la mia Mamm la diżéwa: "Guarda quanti béi sak, Lina! Guarda cum'è l'ha rendüü quésht'ann al nòs lawurà. Neh, Bertìn, che pòdum véss cuntént?". E lüü 'l ga diżéwa: "Cuntentón. La fam la patìsum miňa". I paròl d'una vòlta di nös pòri jént.

La suménza dal furment al na teñéwa föra un ishtée che l'ewa un

ròp redunt ishì da léñ. Gh'ewa a' shtée, al mèz ishtée e i dó quartìn, üna un pùu grandèla e l'òltra püsée pinìna. E pö al ciapawa la quartina. Quan' che y duwéwa na a seminàa 'n camp lée la séva ishì un press'a pòk cúsa ga nawa jó da sumenza e la müsürava cun la quartina che anca quéla l'ewa da léñ redunda ishì cum'è 'na shcüdéla granda (h = 15 cm., ??? = 18 cm.). Una quartina e mèża se l'éwa grant e se l'éwa gran', gran' cum'è quél là 'n funt ga nawa dent tré quartìn da furmént da sémina.

Teñéwum la suménza par al carlón e 'l furment. Al carlón ga wuréwa ses o sètt mazz che y ewa ses shpìk e y cercawa föra quìi béi da sumenza e quél da suménza y la metewa da par lüü a secà e y la tacawa sü süi shtanghi.

I curnétt y ewa da par lur, quìi da Shpaña da par lur, quìi da Shchiñàn e i burlòt. Quan' che l'ewa 'l témp la töghewa sü 'n sakét che sa ligawum a la wita. Al sakét l'ewa cum'è 'n shcusà cunt' una scarsèla granda 'n pùu vèrta.

I patáti y duweva véss mezàn, i nös jent y diżewa ishì, e quan' che y sa töghewa sü e gh'ewa sempru al ǰèrlu in mèz, l'ewa quél da la sumenza e y sa shernawa da meń a mań e y sa bütawa dent. Nüm sém drée a tö sü e gh'hém trìi jèrli dananz: quél (a dèshtra) l'è quél di patáti pinìn par al purcèll e par i galìnn, quél dent in mèz l'è quél par i patáti da suménza e quél òltru l'è quél di patáti da manǰà e da vént parchè sa 'n fawa anca da vént.

L'è tanta interesada la lüna sü 'l mét jó da la ròba. Una wòlta y la guardava tant la lüna; adèss y ga guarda pⁱü nagótt e l'è quél che y va shtòrt. Y ha da na jó i patáti, i raf, i caròtul. Inveci 'l predesée, l'insalata e 'l sèlar e i fażöö in lüna che créss.

Quan' che'l piuwéva séwum magari föra a tö sü i patáti parchè l'è sémpru d'autüna, quan' che'l piöf e 'lùra gh'éwa magàri 'ndrèe damò 'n tuchét, tré rik da finì 'l camp e i mée jént y ma diséva: "Dai, dak là, che'l finìsum anca se'l piöf. Intant adèss al piöf pòk. Dai, dai, Lina". Parchè mi wuréwa sémpru shcapà parchè wuréwa miña ciapàla, l'áqua, e ilùra par übidì shtàwa lì anca mi e sa cushàwum che gh'éwum sü la tèra fin'a sü mèża gamba. A dizhmetéwum che séwum da pucià jó cuma diséwa la mia Mamm. A weñéwum sha, chi a casìna, cargàa da patáti, che y éwa tüc bróz (wöö dì shpórc) da tèra anca quìi. Y bütàwum föra dal ǰèrlu sü 'n dal èra, e y lasàwum lì. Intant al mè Pa al nàwa jó a pizzà 'l fök, e

'l ma diséwa: "Car shtrefuñìn, véñ sha shcòldat che ta sa sügat". Ma mi príma wuréwa lavà i pée la 'n da la funtána. E 'lùra 'l mè Pa al veñéwa là a teñìm sótt, sótt a l'umbrèla. Pö la mia Mamm intant la töghéwa sha 'n quai còss da fa shculdà, 'n pùu da vin brülé, e mi wuréwa miña béval, y ma la fàwa pasà jó anca se wuréwa miña. Quan' che séwum ben ishculdàa e refiziàa dal vin brülé, a sa cambiàwum béi nét, e pö mi weñéwa a ca a preparà quai còss da shéna.

Quan' che 'l piuwéva ishì fòrt in dal viñì 'n cà dal camp, a gh'éwum sha 'l jèrlu di patáti e sü, sùra a bütàwum sü, par miña bañàss al cò, 'n marsinàsh da quìi da'l mè Pa tüt rótt, fin'a che riwàwum sha lì a la casìna. Intant sa bañàwum miña 'shì tant. A gh'éwum sü 'n pàra da zuccuràsh, magàri ligàa cunt'al curdìn. Sa sa, che par na a lawurà in di camp sa vishtìwum da camp, un pùu da shtrashón. Parchè quìi 'n pùu béi y sa teñéwa par véss un zik urdinàa in paés. Al mè Pa, che l'éwa sìndik, al teñéwa al capelàsh da Shaga, e 'l capèll par quan' che'l nàwa in Cumün.

La metà setémbri cumíncia a crudà i nus e quìi tempurìf i cròda príma. Príma sa tìra dent tüc i ròp da campàña, dòpu veñ i nus e nishöl e pö i cashtéñ. Catàwum anca i curnàa [cornioli] e y metéwum via a mažarà: manjà ishì y è tròp brüshk che sa pò miña, ma quan' che y è mažarà nüm fiöö y manjàwum anca cul pan.

Sém a utùbri in dal camp di patáti, a cawàwum sótt al furmént cun la sarcèla. Príma töghéwum sü i patáti, dòpu sa 'nzunnàwa 'l furmént. La mia Mamm al ga l'éwa sha in dal tulìn e la nàwa sü e jó 'n dal camp e la fàwa ishì cunt al pass. Al pass jüsht al ga wuréwa parchè se da no al nàwa miña là jüsht, al furmént. Al 2 da utùbri metéwum jó 'l furmént gròss che l'è quél che sa fa la furmentàda. Quan' che la mia Mamm l'éwa finìi da 'nzunnà, la diželéwa e 'ntant la ridéwa, "Avanti sarcèll. Adèss tóca a vi òltri". 'Lùra nüm sa metéwum drée, che séwum dó o tré, tüc a cawà sótt al furmént cun la sarcèla, e se da no anca damò mi e la mia Mamm e cawàwum jó. Sa nàwa sótt 'na sarcelàda e 'l furmént quan' che sa càwa fö la tèra al zhbrizìga jó 'n dal böc.

Quan' ch'éwum finìi, la mia Mamm la ciapàwa 'l reshtèl e la reshtelàwa, parchè la wuréwa miña vedé nanca i böc di pée. E reshtawa lì bèl gualìf, al camp. E pö la nawa jó 'n funt al camp e la fàwa 'l zéñ da la Santa Cruž, e la ga diželéwa: "Car Siñur, a va'l méti

in di vös man al mè camp da furmént". La fàwa ishì cun tüt, quan' che l'éwa 'nzunnàa 'n quai còss. A y éwa jént par bée 'na wòlta. Al camp al wa par so cünt fin'a l'an che véñ, fin' a marz, parchè 'l furmént al nass, e pö a marz büsöña sapàl e mundàl di èrp (?) catìf. E dòpu fin'a lüy al va par al sò deshtìn.

Dòpu gh'è sha 'l carlón marüü e sa va a catàl. Sa 'mpienìss i jèrli e sa pòrta a ca. Al sa metéwa in cüžina. Sa lasàwa lì vòtt dì 'n mòta in d'un cantón e nàva in ǰir fórk fatt [sing. 'fórka fata'] da par tütt (beshtiulìn che caña, y è cum'è rusétt). Ah, se y caña quìi lì, y fa viñì sü la bròtica (un zik da zhgónfi ishì, cum'è 'n brufelòt) e zhbrüša. Se y va dént in di uréc, guai. E nüm a ga metéwum sü par disinfetà quél ch'a shpüsa, cum'è che y ga dis, al lisuformiu. Una wòlta y nàwa cun quel ròp lì, e pö sém mai mòrt.

Dòpu la mòta da carlón la shtàva lì vòtt dì prima da shfuyàl parchè l'éwa da maža raàa. Se da no in dal shfuyàl a véñ via tüc i föy e sa pò miña ligàl da tacàl sü e fa i mazz.

Intan' dal dì a nàwum a tö wia i culmàsh e y ligàwum sü a fasétt par dàgay d'invèrnu jó 'n da la màrna, ai tré ur dal dì, ai wàk da manjà. Che ga metéwum sü sura i büyentón d'áqua salàda cun la sàa rósa e panèll, e y la manǰawa tan' wulentéra. Ecu. I culmàsh y sa tridàwa cunt al trìda-pàiya.

Finìi da tö sü 'l carlón a shtrepàwum sü i bashtón da faž öö, quìi marüü, e quìi vért emò y lasàwum lì 'n dal camp. Dòpu, a la sìra cercàwum quai d'ün, che l'éwa pö sémpru la Martinéta, la Nana, la Dèl, e magàri anca i sö tusànn che y gh'éwa quatòrdas o quìndas ann. Y a cercàwum a shfuyà. E la sìra quan' che y éwa i sètt, sètt e mèža, veñéwa i dónn, sa setàwa jó sü la mòta da carlón e sa metéwa drée a shfuyà. In sü la shpìga y ga lasàwa tacàa tré o quàtru föy, segùn' cuma l'éwa gròsa e y la bütàwa là 'n mèz a la cà. A gh'éwa lì un ómm 'nzéma al mè pòru Pa, che'l za ciamàwa Cèls. E lur y la ligàwa sü a mazz, déž ishpìk par wòlta cunt i salašìn, i ramét da la sáliša. E y fàwa sü la mòta di mazz.

Quan' ch'éwum finìi la mòta da shfuyà, al pòru Cèls a l'éwa cumandàa da 'nvià sü la pulénta da pushéna. Ura che s'ha finìi da shfuyà a l'è mèža nòc a la wüna. E 'ntànt che sa finìwa da shcuwà sü da tö sü tüc i föy e purtày föra in dal pòrtik, éwa còta anca la pulénta. E 'ntànt la mia Mamm la preparàwa l'àss par bütàla föra e i salàmm büyìi 'nzéma ai cushtiulétt. Al mè Pa al preparàwa 'n bèl

tun' da furmày, un tun' vòlt ishì da divèrsi qualità, da quél da la casèra. Al na cushtàva nagótt parchè nüm purtàwum al lac in casèra e 'l reshtàva jemò pagàa.

E dòpu y diżéwa: "Sha, dónn, sha, Cèls, e manjée che 'l mérituf pròpi, ch'hém fay un bèl fac ishta sìra. E bevìi jó, nèh, 'n pùu da bücér da vin". Al mè Pa al la töghéwa a l'ingròss, al vin, al töghéwa düü vaséi a l'ann: wün al la teñéwa chi 'n cà, e l'òltru a la casìna, parchè l'éwa sémpru là, al lawuràwa là a fa i tübi da cimént e dòpu y a vendéwa. Dòpu y nàwa a cà tüc cuntént e la matìna 'n pùu présht la mia Mamm la ma cargàva 'l jèrlu, che mi 'l teñéva sü 'shpàla, e la ma metéwa dént i mazz da carlón, e mi fàva sü la shcala e la purtàwa sü 'n da l'òlbia par métay föra al zùu e fai secà bée. Fàwa sètt o vòtt viac, anca püsée.

Dòpu, finìi da purtà sü 'l carlón metéwum a pòsht tüta la föya, che la metéwum là 'n casìna, che quéla ga la dàwum pö sha 'n primawéra ai béshti, quan' che gh'éwum sha pòk fée.

Lasàwum lì i shpìk fin'a jenàr o febràr, o magàri quan' che'l piuwéva la mia Mamm la na diżéwa: "Hém da na sü fiöö a batt un pùu da carlón?". Dòpu i cucói che veñéwa fö y a dàwum pö ai béshti. Nüm fiöö batéwum cun düü bashtón e 'ntant jügáwum. Següitàwum a rit e jügà. Sa tiràwum magàri al tukét da cucói, parchè in dal báttal tanti sa rumpéwa in mèz. La mia Mamm la valàva cul vàll [vaglio]. Al vàll l'è fay da shcódik, ma bèl, miña da shcódik da jèrlu, nèh, büsöña crumpàl. Al g'ha dó manésh pinìn da sha e da là, pö sa shcurlàva e nàwa föra la büla [pula] e i tukétt da föya, e dòpu la ma diżéwa: "Véñ cià [anzichè sha] che ta ma téñat vèrt al zak". E dòpu picàwum finchè l'éwum finìi. Sa nàwa 'vanti 'na mèza jurnàda, nanca, fin'a mizhdì, pö 'l lasàwum lì e 'l ciapàwum sha 'n'òltra wòlta. L'è 'n lawurà da fadìga e nüm séwum ancamò fiöö da dódas ann. E 'lùra la mia Mamm la diżéwa: "Dèss bàshta fiöö, un pùu 'n'òltra wòlta".

I fażöö y catàwum sü 'n casìna par lasà sü i bruyàn, e i fasöö y purtàwum jó, y metéwum föra sü 'n di vaiyón di gràa di cavalée, finchè y éwa sék. Dòpu y batéwum e fàwum cum'è cunt'al carlón. Nüm batéwum, la mia Mamm la valàwa, e via.

In dal camp dal carlón metéwum jó 'l furmént, quél al reshtàwa püsée dür da cawà, parchè gh'éwa i rìk [righe] e l'éwa püsée dür a cawà. Parchè i patáti sa càwa e 'l camp al rèshta jemò cawàa. I sük

y éwa dént in dal camp dal carlón. E quan' che y éwa sha, che y éwa jàlt, y purtàwum a cà, parchè y éwa marüü. Sa metéwa 'n cantìna e, wüna al dì, al mè Pa la tridàwa jó in di séc [secchi] e ga na dàwa 'n pùu par ün ai vàk. Quan' che y éwa finìi da manǰà e che y éwa regulàa, y ga y a dàwa tridàa par fa bóna bóca là ai wàk.

Quìi dal züchée y lasàwum là finchè y éwa marüü, parchè y éwa quìi che duperàwum nüm da manǰà.

Da utùbri 'nnanz a shtrepàwum i ràf quan' che y éwa gròss e pö y purtàwum a cà e sa fàwa jó 'l manǰà par al purcèll. La sa tridàwa e pö la sa fàwa cöz in da la culdéra. La sìra s'éwum lì: mi fàwa culzéta, la mia Mamm la cüsìwa, al mè Pa al leǰéwa 'l jurnàl e 'ntant la cöžéwa.

Par cuwèrc ga metéwum sü un ishtràsh, un sügamanàsh. Al teñéwum sémpru par la culdéra dal purcèll parchè da cuwèrc che va sü a 'na culdéra ishì granda ga n'éwa miña. I tulée y ga n'éwa miña. Sü 'n shíma a la culdéra metéwum sémpru sü quàtru o cin' ràf un pùu grusétt e quan' ch'y éwa còtt quìi lì y manǰàwum nüm da pushéna. Quan' che l'éwa còta la töghéwum jó e la péshtàva jó in da la culdéra cunt al peshtón da léñ. Reshtàwa cum'è 'na menèshtra shpésa. La sa fàwa cöz par al dì adrée e gh'éwa da manǰà par al purcèll par tüt un dì. Veñéwa föra trìi pashtón da la culdéra. Sa fàwa sü 'l pashtón cun la crüshca e la farìna.

Sa cuminciàwa a catà sü i ràf a la metà da utùbri e tüc i dì na purtàwum a cà. Nüm ga shtàwum miña 'drée ai pruwèrbi: sa fàwa quél che sa pudéwa. Y sa lasàwa jó anca dòpu San Simón (28 da utùbri), sa riwàwa anca a la metà da nuwémbri, ishì y rèshta püsée fréshc par al purcèll. Tüc i dì sa turnàwa a cà cul sò ǰèrlu da ràf. Y sa zhravishàva (sa tayiàva via la ravìsha che l'è la sua föya vérda e pö sa tayiàva via anca la cuwa che l'è 'l sò raìs; la sa tira via d'aütüna ma d'invernu la rebüta e ilùra la rèshta pusée mulisìna e püsée gushtusa), y sa lawàwa bée, e pö sa metéwa jó 'n da la culdéra.

A utùbri e nuwémbri la cròda la föya e 'n campaña s'éwa finìi da fa tüt, e 'lùra sa nàwa 'drée a la föya e 'drée ai léñ. Sa nàwa là e sa reshtelàwa in dal pràa. La sa reshtelàwa, la sa cargàwa dént in dal barlàsh e pö la sa purtàwa sha in da'l fuyée (ga ciamàwum al fuyée parchè l'ewa damò quél da la föya) lì 'n casìna. Quan' che l'éwa lì adrée ai tré ur sa dizhmetéwa e sa veñéwa sha a regulà i sö béshti.

Sa purtàwa dént anca vint o trenta barlàsh al dì, tüc inséma.

Quan' che s'éwa finìi da fa la föya, che ga wuréwa tüt al més da nuwémbri, sa cuminciàwa a fa i léñ.

Lónk l'ishtàa sa fàwa la mòta da ledàm che 'ngrasàva la Shaga e a nuwémbri sa ciapàwa la caréta, e 'l jèrlu in d'è che l'éwa püsée fadigùs che sa pudéwa miña cun la caréta, e purtàwum föra tüc i mòtt, un jèrlu par wòlta, wün chi e wün là. Ga wuréwa quasi un més a purtà föra i mòtt e pö 'l mè ómm a la tràva föra [distribuiva]. Sa wedéva tüt al pràa gualìf, bèl négru.

Quan' ch'éwum finìi da 'ngrasà i pràa lónk l'invèrnu, sa fawa 'l ledàm e a primawéra al za purtàwa là 'n dal camp e sa wangàwa par i patáti e 'l carlón. Al furmént al sa mét jó in di camp di patáti che y rèshta jemò grass.

Quan' che y dàwa föra i bóshk cumünal, al mè Pa l'éwa síndik, al ciamàwa 'l cunsìgliu "parchè 'dèss a l'è sha ùra da dà föra 'l bóshk". E la liberàva shtu bóshk in Cumün. E ilùra y ciapàwa dó fureshtài e la guardia cumünàl e 'n cunsigliér e y nàwa a shpartìl quél tòk che y wuréwa da fö. Y éwa sesantadó famìgli e y duwéwa fa sesantadó part. E ilùra al blòk che y gh'éwa idea da da fö y duwéwa fa sesantadüü nümar. Tüc i ann d'autüna y dàva föra 'l zò bóshk, quan' che gh'éwa jó la föya di piant, parchè ilùra a l'è vèrta al tay. Y la fàwa pagà, nèh.

Quan' che y nàwa dént i dó guardi fureshtài cun la guardia cumünàl e 'n cunsigliér o düü nàwa sü 'n shíma e düü jó 'n fùnd e y sa dàwa la wùź. "Rógola vecchia, numero due!" E ilùra quél zü 'n címa 'l ciapàwa la fòlc e 'l fàwa jó 'na fulciàda 'n zü la pianta e 'l ga fàwa sü 'l nümar. Quìi che y ga fàwa sü 'l nümar y éwa miña da taiyài. E 'n dùwa riwàva vün cu l'òltru y fàva la shtèrza [linea divisoria] e y ga metéwa sü oñi tòk da bóshk sü 'na piantéla un püñ da müfa [muschio] par fa vedé 'n dùwa 'riwàva la sua partìda cul nümar, che y capìwa 'n dùwa y riwàva par taiyà 'l zò tòk da bóshk. Y metéwa sü sü la shíma da quai piantèl sül tràtu una bränca da müfa par fàk vedé che 'l cunfìn al veñéwa jó drìz.

Quan' che y éwa finìi da shpartìl, al mè Pa ga dàwa l'ùrdin a la guardia da na sü 'n jésa a sunà la campàna gròsa, vers'a la wüna 'l dòpu mizhdì. I jént y sentéwa a sunà la campàna e tüc y diséwa: "Ném a tirà 'l nümar dal bóshk, che y ha finìi da shpartìl". I famìgli che y gh'éwa i fiöö pinìn da trìi o quatr'ann y töghéwa 'drée 'l fiöö

par fak tirà sü 'l nümar dal zakét, parchè y diséwa che: "Y è püsée furtünàa, e ishì ciàpum 'n bèl tòk da bóshk". [Erano equivalenti secondo la valutazione del peso di legna, non dell'area].

Y dàwa 'l bóshk tüc i ann. Quai wòlt y dàwa föra a Furìn, quai wòlta in Sèlva Mazhliàna, che l'è quéla sótt a la funtàna di suldàa, parchè gh'è tanta màyna, che y ga ciama in 'talian 'maggio ciondolo', e pö y la dàwa föra dént in Val Cavarèra, l'è da rént dal Paravìs. Shcùntra, l'è quéla ch'hém chi'n fàcia a la Bòlja da Cajàk da la part dal punt véc. <6-30> Pö la Val Curìga, che l'è dént sótt a Predàa. Y duwéwa fa ishì parchè duwéwa créss al bóshk dòpu che l'è shtay taiyàa.

Quan' che séwum dént a l'Aqua Quéda a taiyà 'l bóshk, a catàwum anca 'l cresón e la sìra al fàwum jó in salàta e bón che l'éwa.

Al mè Pa l'éwa tacàa a l'ürna e da sha e da là gh'éwa i düü asesùr. L'éwa miña 'na ròba da rìt quéla là. Quan' che y riwàva in Cumün y tiràwa sü 'l zò nümar. Al mè Pa 'l ga diséwa, se l'éwa 'n fiulìn: "Tìral zü bèl, vèh!". E lüü 'l ridéwa. L'ültim nümar l'éwa quél dal mè Pa. E'l zò pa al gh'éwa jemó la da drée la fòlc tacàda 'l cü. Y ga (100) diséwa: "Mi a wu dént sübat a vedél!" e lì pasàwa dént in düü o trìi a vedél: "Mi hu tiràa 'l zetànta". "Mi hu tiràa 'l vutànta!".

Y ga dàwa quél tàntu témp da taiyàl. Y sa 'nzeñàva i shtràt. Quìi che y gh'éwa témp y la taiyàwa sübat, e se da no y gh'éwa témp fin'a la primawéra. Y la dàwa föra par fa léñ, e y ga cushtàva miña ishì car cum'è crumpàla.

Dòpu, i jént dal dì, quan' che l'éwa bèl témp, y éwa tüc a bóshk, gh'éwa quél che cantàwa, che cifulàwa. Quìi che y éwa jemò preparàa 'n pùu y a purtàwa 'n mòta. Quai wòlta, quan' che riwàva dént emò al dizhnàa par al mè Pa, visìn al mè bóshk gh'éwa lì 'n ómm, che l'éwa 'l Pífar, un ómm véc cun la barba bianca, e 'l ma diséwa: "Sét sha shtrefuñìn? A ga l'hét sha la pishtóla (la butéglia dal vin; l'è 'n mòdu che gh'eva da di di óman)?. Se da no ta fu turnà 'ndrée, parchè g'hu sék la góla". Dòpu gh'éwa là i óman ch'y diséwa: "Dik che la pishtóla ga l'ha lüü!" Al mè Pa 'l wuréwa miña sentì quìi ròp lì. Una wòlta i pa e mamm y éwa püsée séri, y wuréwa miña sentì parlà malamént parchè i fiöö y duwéwa vék südizión di sö jént. E ilùra al mè Pa al na bütàwa föra 'n bücér :

"Pòrtagal là al Pífar!". E 'lùra 'l ma diséwa: "Adèss si vém bée, adèss a càntum la Jigujìn". E dòpu jó a rìt.

Y taiyàva 'l bóshk e dòpu y remundàwa i léñ e y tiràwa fö i leñài (y è quìi gròss) e dòpu gh'è tüta la shmèrcia, i fasìn. Y na fàwa magàri düžént, trežént, anca quatružént, anca cin'cént. Dent a la Val Cavarèra y weñéwa föra béi.

I leñài y a resegàwa a fil da fök, i shük deént in dal bóshk e dòpu y a menàwa a cà cunt al car di böö. Y fàwa la shtràda cunt al sapón e 'l badìi. E pö dòpu a nàwa dent al caradùu, al Jelpìn, cunt al car di böö e y a menàwa a cà. Y a dishcargàwa e pö quant al piuwéva a y a shcepàva e pö y a metéwa a pòsht e y a mutàwa [metteva in mótta]. Par shcepày ga wuréva la següü e i cüñöö e fòrsa da gúmbat. Quan' ch'éwa finìi wün ga ütawa a quél òltru. Ishì y shpendéwa miña da danée.